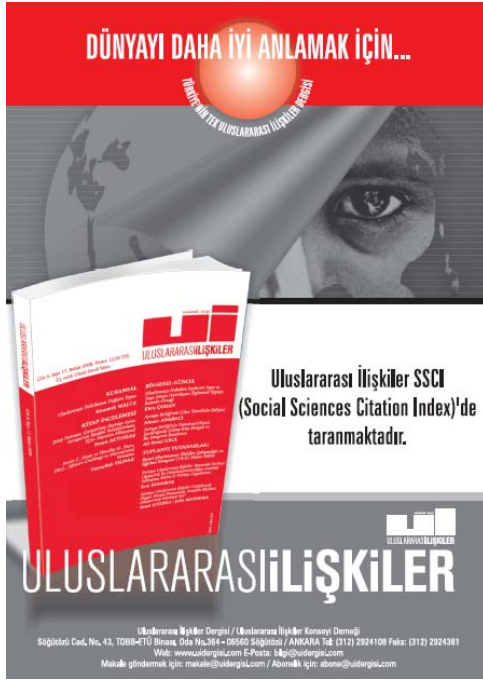

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KİTAP İNCELEMESİ

Laura SJOBERG (Der.), Cinsiyet ve Uluslararası Güvenlik – Feminist Bakış Açısı

Çiğdem AYDIN KOYUNCU

Dr., Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Gender and International Security-Feminist Perspectives

Laura SJOBERG (Ed.)

New York, Routledge, 2010, 284 sayfa.

ISBN10: 0-415-47546-5

Hazırlayan: Çiğdem AYDIN-KOYUNCU*

Laura Sjoberg editörlüğünde hazırlanan dört ana bölüm altında on üç makaleden oluşan bu derleme kitap, toplumsal cinsiyet (*gender*) perspektifiyle uluslararası güvenlik kuramlarının analizini/eleştirisini ve uluslararası güvenlikle toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, özellikle toplumsal cinsiyet konusunun uluslararası güvenlik alanında önemli bir yere sahip olmakla birlikte gerek kuramda gerekse uygulamada ihmal edildiği tartışılmaktadır. 2000 yılında BM Güvenlik Konseyi'nin toplumsal cinsiyetin barışın korunması, mültecilerin idaresi, çatışma sonrası silahsızlanma, savaş sırasında savaş dışı olanların korunması gibi konulara bütünleşmesini içeren 1325 sayılı kararı kabul etmesi, küresel güvenliğin tüm alanlarında aktörleri toplumsal cinsiyet konularına yönelik daha duyarlı olmaya yöneltmiştir. Bu kitap giriş kısmında da belirtildiği gibi, geleneksel güvenlik çalışmaları ile feminist güvenlik çalışmaları arasındaki iletişimi nicelik ve nitelik açısından arttırmayı, toplumsal cinsiyet analizlerinin uluslararası güvenlik çalışmalarındaki önemini ortaya koymayı ve feminist yaklaşımların güvenlik çalışmalarındaki yerini genişletmeyi amaçlamaktadır. Kitap sadece toplumsal cinsiyete yönelik varsayılan ilgisizliği sorgulamak ve toplumsal cinsiyetin güvenlik çalışmalarının bir alt başlığı olduğunu iddia etmek amacıyla değildir. Çalışmaya katkıda bulunanlar, toplumsal cinsiyetin kavramsal, ampirik ve normatif olarak uluslararası güvenlik çalışmalarında gerekli olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca uluslararası güvenlik kuramları ve güvenliğin temel konuları eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmakta, güvenlik alanında kadınların birer aktör olarak giderek artan rolleri analiz edilmekte ve günümüz güvenlik sorunları toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

Kitabın editörü Laura Sjoberg'in giriş kısmında belirttiği gibi, *Millennium* adlı derginin "*Women and International Relations*" adlı özel sayıyı çıkarttığı tarih olan 1988 yılı feminist yaklaşımların uluslararası ilişkiler alanına yönelik çalışmalarının da başlangıcı kabul edilmektedir (s.1). Derginin bu sayısı, feministlerin uluslararası ilişkilerin geleneksel kuram ve kavramlarına yönelik temel eleştirilerini ele alan çalışmalara yer vermekteydi. Örneğin Ann Tickner'in, Hans Morgenthau'nun politik gerçekçiliğini ele alarak uluslararası ilişkilerin erkeklerin, gücün, çatışmanın ve savaşın dünyası olarak belirtilmesini eleştirdiği çalışması bunlardan biridir. Bu özel sayının yayınlanmasından günümüze kadar geçen sürede, feminist okulların, uluslararası ilişkilerin geleneksel kuramlarını eleştiren ve

* Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Uludağ Üniversitesi, Bursa. E-posta: cigdema@uludag.edu.tr.

temel kavramlarını yeniden formüle eden çok sayıda çalışma ortaya koydukları görülmektedir. Ancak artan sayıdaki çalışmaya rağmen feministler ile uluslararası ilişkiler çalışanları arasındaki iletişimin öngörülenden daha karmaşık/sınırlı olduğu da belirtilmektedir. Uluslararası ilişkilerin bazı alanlarında geleneksel okulların toplumsal cinsiyeti bir analitik yapı olarak temel yaklaşımlarında ele aldıkları, ancak diğer bir kısmının da feminizme yönelik derin bir ilgisizlik tutumu sergiledikleri görülmektedir.

Sjoberg kitabın giriş kısmında ayrıca, Ann Tickner'ın görüşlerinden yola çıkarak, uluslararası güvenlik alanının kuramda ve uygulamada bir erkek dünyası olduğunu, kadınların özellikle güvenlikle ilgili karar alma mekanizmalarında çok az sayıda ve ikincil rollerde görev üstlendiklerini ve güvenlikle ilgili çalışmalarda kadınlara veya toplumsal cinsiyete gerekli/yeterince atıfta bulunulmadığını vurgulamaktadır (s.1). Bunun yanı sıra Sjoberg, BM'nin 1325 ve 1820 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarında belirtilen hususlara da dikkati çekerek, kadınların dış politika alanında özellikle de barışın tesisi ve korunması konularında daha çok dikkate alınmasının ve istihdamının artırılmasının önemini belirtmektedir. Ayrıca BM kararlarının yanı sıra toplumsal cinsiyeti dikkate almamızı gerektiren uluslararası alanda çok sayıda güvenlik sorununun olduğuna da dikkati çekmektedir. Örneğin uluslararası terörizm alanında kadın intihar bombacılarının sayısının artması, Demokratik Kongo Cumhuriyetinden Güney Kore'ye çatışmalarda bir savaş aracı olarak cinsel şiddetin kullanılması, dünyanın birçok yerinde kadınların asker olarak silahlı kuvvetlere katılımında ve savaş/çatışmaları protesto eden veya aktivist olarak çalışan kadınların sayısındaki artış bunlardan bazılarıdır (s.2).

Bütün bilimsel çalışmalarda belirlenen konunun/sorunun gelişimini ve nedenlerini anlayabilmek için belirli bir bakış açısından yaklaşılması gerekmektedir. Bu kitabın kullandığı bakış açısı da, toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet sınıflarından birine üye olmak değil, maskülen ve feminen karakterlerin bir araya gelmesi üzerinde temellenen, toplumsal süreçte şekillenen ve hiyerarşiler kuran bir sistem olarak ele alınmaktadır. Ancak girişte de belirtildiği gibi, her insan veya kadın toplumsal cinsiyeti aynı şekilde veya düzeyde yaşamamakta/hissedememektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde bir insan, bunu farklı bir kültür, vücut, dil ve kimlik içerisinde yaşamak durumundadır. Dolayısıyla küresel politikada da tek bir toplumsal cinsiyet deneyimi bulunmamakta ve bu nedenle de tek bir feminist yaklaşımdan uluslararası ilişkilere veya özelden uluslararası güvenlik sorunlarına yaklaşılammamaktadır. Gerçekçi, liberal, inşacı, eleştirel, post-modern, post-yapısal, post-kolonyal, çevreci gibi çeşitli ve bir birinden farklı feminist yaklaşım bulunmaktadır. Kitap, uluslararası güvenlik konusu da bu çok farklı feminist yaklaşımlar temelinde analiz etmektedir (s.3).

Feminist güvenlik çalışmalarının genelinde olduğu gibi bu kitapta da ortak bir takım noktalar/ilkelere bulunmaktadır. Bunlardan ilki, güvenliğin anlamı ve kimin güvenliği sorusuna verilecek cevabın ne olacağıdır. Feminist yaklaşımlar güvenliği en geniş anlamıyla, çok boyutlu ve çok düzeyli terimlerle tanımlamaktadır. Bu çerçevede güvenlik, sadece savaş veya tecavüz gibi doğrudan şiddeti değil, yapısal şiddetin her çeşidini yani

yoksulluğu, toplumsal cinsiyetçi ayrımcılığı, hatta çevreyle ilgili sorunları da içermektedir (s.4). Feminist güvenlik çalışmalarının ikinci ortak noktası, uluslararası güvenlik temelinde bir takım değerlerin toplumsal cinsiyetçi doğasının anlaşılması gerektiğidir. Bu çerçevede maskülenliğin anlamı, bu kavramın uluslararası güvenlik içerisinde kazandığı anlam ve değerinin sorgulanması ön plana çıkmaktadır. Üçüncü nokta ise, uluslararası güvenlik kuram ve uygulamalarında toplumsal cinsiyetin oynadığı rolün feminist bakış açısıyla sorgulanmasının gerekliliğidir (s.4-5).

Bu genel çerçevede kitabın, “*Gendered lenses envision security*” isimli ilk bölümüne bakıldığında, toplumsal cinsiyetçi bakış temelinde güvenlik konusuna nasıl yaklaşılabileceğiyle ilgili çeşitli analizlere yer verildiği görülmektedir. İlk makale *Judith Hicks Stiehm*’in “*Theses on the military, security, war, and women*” isimli çalışmasıdır. Bu çalışma militarizmi feminist perspektiften değerlendirmekte ve insanların feminist perspektiften militarizmi ve askeri konuları bilme ve bunlarla ilişki kurma konusundaki etik sorumluluklarını sorgulamaktadır. Bu çerçevede Amerika’daki sivil-askeri ilişkilere dair örnekler temelinde (s.18-20) feminist yaklaşımların, savaşın toplumsal cinsiyetçi ayrımı korumaya yönelik kabul edilen doğallığının sorgulanması gerektiğine dikkat çekmektedir (s.6, 22-23). Bu bölümdeki ikinci makale *Christine Sylvester*’in “*War, sense, and security*” isimli, güvenliğin sıradanlığı ve korkuların altüst olması gibi bir takım algılardan yola çıkarak dünyaya yönelik yeni bir bakışa ve düşünme yollarına son derece ihtiyacımız olduğunu belirten çalışmasıdır. Bu çalışmada, uluslararası ilişkilerde güvenlik çalışmalarının savaşa duysal bir deneyim olarak bakmaya son derece isteksiz olduğunun altı çizilmektedir. Oysaki Sylvester, Anthony Burke, Eric Manning, Lene Hansen, Laura Sjoberg, Caron Gentry’nin görüşlerinden yola çıkarak, savaşların fiziksel olduğu kadar duysal olarak da yaşandığını ve insanların uluslararası ilişkilerde şiddetle karşı karşıya kaldıkları zaman ne gördükleri, duydukları, hissettikleri, kokladıkları, hatta tattıkları temelinde savaş ve güvenlik arasındaki ilişkilerin analiz edilebileceğini belirtmektedir (s.24). Jonathan D. Wadley’in “*Gendering the state-Performativity and protection in international security*” adlı çalışmasında ise, devletin insana benzetilmesiyle (*anthropomorphization*) ilgili imajların güvenlik tartışmalarında uluslararası ilişkilercilerce sıklıkla kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Wadley, Judith Butler’in edimsellik (performativity) ilgili düşüncelerinden yola çıkarak uluslararası güvenlik alanındaki maskülen ve feminen konuların edimsel bir biçimde maskülen koruyucu devlet davranışları vasıtasıyla oluşturulduğunu ileri sürmektedir (s.40).

“*Gendered security theories*” başlıklı ikinci bölüm çerçevesinde ilk makale “*Gendering the cult of the offensive*” isimli Lauren Wilcox’a ait çalışmadır. Wilcox, saldırı-savunma kuramları çerçevesinde, yanlış algılanmış saldırı dominantlığının I. Dünya Savaşı da dahil birçok uluslararası uyuşmazlığın nedeni olduğu yönündeki iddialara yönelmekte ve toplumsal cinsiyetin saldırı fiiliyle ilgili konular açıklanırken gözden kaçırılan bir takım ilişkilerin/noktaların anlaşılmasına katkıda bulunacağını belirtmektedir (s.61-62). Ayrıca savunma-saldırı yaklaşımlarına ilişkin feminist analizlerin toplumsal cinsiyet temelinde güvenlik konusuna da bir açıklayıcılık katabileceği vurgulanmaktadır (s.63-64). Laura Sjoberg’in “*Gendering power theory*” adlı çalışmasında ise, güç dönüşümü kuramına (*power transition theory*) yönelik toplumsal cinsiyetçi bir analiz ortaya konulmaktadır. Ön-

celikle güç dönüşümü kuramıyla ilgili temel eğilimler analiz edilmekte (s.84–85), sonrasında ise, güç dönüşümü kuramının toplumsal cinsiyetçi ayrımı, toplumsal cinsiyetçi kalıp yargıları, toplumsal cinsiyetçi ilişkileri nasıl etkilediği ve yeniden yapılandığı feminist yaklaşımlar kullanılarak sorgulanmaktadır. Bu teorinin güç kavramını ve aktörleri seçimi ile toplumsal cinsiyetçi değişkenleri ihmal etmesi de eleştirilmektedir (s.90–95). Son olarak da çalışmada, büyük güçlerin politikaları feminist bakış açısıyla değerlendirilmekte ve küresel hiyerarşi içerisinde Çin'in ABD'yi geçme olasılığı feminist bir yeniden değerlendirmeye tabi tutulmaktadır (s.95–96). Nicole A. Detraz, “*The genders of environmental security*” adlı çalışmasında çevre ve güvenlik arasındaki ilişkiyi analiz etmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde çevrenin bir güvenlik sorunu olup olmadığına ilişkin çok sayıda çalışmanın ortaya konulduğu ancak, bu çalışmalarda toplumsal cinsiyetçi bakış açısına hiç yer verilmediği görülmektedir. Detraz ise, çevre ve güvenlik arasındaki ilişkilerin kuramsallaştırılmasında toplumsal cinsiyetin gözden kaçırılan bir bağlantı noktası olabileceğini belirtmektedir. Çevre ile ilgili yaşanan sorunların öncelikle toplumsal etkilerinin, bunun yanı sıra bu sorunlardan doğan güvenlik problemlerinin ve sorunların kadın ve erkek için yaratacağı etkilerin analizinin, çevresel güvenliğin sağlanmasına yönelik de olumlu katkı sağlayabileceği üzerinde durmaktadır (s.103–104).

“*Gendered Security Actors*” başlıklı üçüncü bölümde kadınların, şiddetin birer aktörü olarak uluslararası güvenlik alanında özellikle kuramsal çerçevede ele alınması konusu değerlendirilmektedir. Bu bölümde “*Loyalist women paramilitaries in Northern Ireland: Beginning a feminist conversation about conflict resolution*” adlı çalışmasıyla Sandra McEvoy, kadın savaşçıların deneyimleri ve düşünceleri temelinde çatışmaların çözümüyle ilgili geleneksel düşünceleri sorgulamaktadır (s.129). McEvoy, Kuzey İrlanda’da askeri/yarı askeri nitelikteki yapılar içerisinde yer alan kadınların veya kadın askerlerin algılarının/düşüncelerinin görmezden gelinmesiyle girişilen bir çatışma çözümünün eksik/kusurlu olacağını belirtmektedir. Çalışmada Kuzey İrlandalı kadın askerlerin, 1974–2007 yılları arasında yapılan barış düzenlemelerine katkıları değerlendirilmekte ve bu katkıların düzenlemelerin başarısındaki rolü analiz edilmektedir (s.135–142). Derlemedeki sekizinci çalışma Megan MacKenzie’nin “*Securitization and de-securitization–Female soldiers and the reconstruction of women in post-conflict Sierra Leone*” adlı makalesidir. MacKenzie, Sierra Leone’den 50 eski kadın askerle yaptığı görüşmeler temelinde hazırladığı çalışmasında, bu ülkede askerlerin büyük bir bölümünün sivil hayata dönmesi için yürütülen yeniden mobilizasyon, bütünleşme ve silahsızlanma süreçlerini ele almaktadır (s.151–153). Tüm bu süreçlerin toplumsal cinsiyetçi yapısı analiz edilmekte ve çatışma sonrası dönemin erkeği ve maskülenliği güvenli kılarken kadını ise güvensizleştirdiğine dikkat çekmektedir (s.161–165). Bu bölümdeki son çalışma Swati Parashar’ın “*Women, militancy, and security–The South Asian conundrum*” başlıklı makalesidir. Parashar, Sri Lanka ve Keşmir’deki çatışmalarda yer alan kadınlarla ilgili kuram ve pratikteki bir takım çıkarımları ele almaktadır. Parashar, terörizmin hem eylem hem de kavram olarak toplumsal cinsiyetçi bir yapıya sahip olduğuna, uluslararası ilişkiler veya feminist uluslararası ilişkiler kuramları adına da savaşçı veya militan kadınları anlamının, seslerini duymanın yanı sıra etnik/ulusal ile dinsel-politik çatışmaların doğasının ve aralarındaki farklılıkların anlaşılmasının önemi- ne de dikkat çekmektedir.

Dördüncü bölümün başlığı “*Gendered Security problematiques*” dir. Bu bölümde birden fazla nedenle güvenlik çalışmaları içerisinde sıra dışı kalan bazı konulara dikkat çekilmektedir. Bu konulardan büyük çoğunun sıra dışı bir hal almasının altında yatan temel neden, toplumsal cinsiyet konularının ve özelde insan güvenliğinin güvenlik alanının dışında algılanmasıdır. Örneğin doğrudan çatışma/savaş konusu çalışılmakla birlikte, çatışma öncesi ve sonrası güvenlik sorunları dikkate alınmamaktadır. Bu çerçevede bölümdeki ilk çalışma Susan Wright’ın “*Feminist theory and arms control*” adlı makalesidir. Çalışmada Wright, toplumsal cinsiyet ile silahların kontrolü konularını birlikte analiz etmeye çalışmaktadır (s.192–193). Analizinde iki önemli kuramcının (Thomas Schelling ve Hedley Bull) görüşleri çerçevesinde, silahların kontrolüne ilişkin kuram ve uygulamaların maskülen özellikler sergilediğine, insanlardan oluşan devletin bireysellikleri dikkate almayan bir birime indirgenliğine, yabancılaşmanın, ayrımcılığın, insan güvenliğinden çok askeri kazanımları gözetken bir güvenlik anlayışının hâkim olduğuna değinmektedir (s.195–199). Bu görüşlerini biyolojik silahların yasaklanması konusunda ABD’nin taraf olduğu çeşitli anlaşmalar temelinde de analiz eden (s.199–205) Wright, bu anlaşmalarda da öncelikli kaygının insan güvenliği olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Jennifer K. Lobasz kitapta yer alana on birinci çalışma olan “*Beyond border security: feminist approaches to human trafficking*” adlı makalesinde, feminist yaklaşımlar temelinde uluslararası güvenlik alanında sıklıkla karşılaşılan temel bir soruna; insan kaçakçılığına dikkat çekmektedir. Geleneksel güvenlik yaklaşımları bu sorunu analiz ederken, sınırların güvenliği, göçün kontrolü, bu konuda uluslararası hukuk alanında işbirliği gibi noktaları ele almaktadır (s.215). Lobasz’a göre, geleneksel güvenlik yaklaşımlarının konuyu tek yanlı (devlet merkezli) ele alışı sorunu sıra dışı hale getirmektedir. Oysaki feminist yaklaşımlar bu soruna ilişkin daha farklı bir bakış açısı geliştirmektedir. İnsan kaçakçılığını devlet merkezli görmek yerine kaçakların da dikkate alınması, onları bu süreçte yönlendiren etkenlerin görülmesi, ırkçı ve cinsiyetçi politikaların bu insanları birer kurban haline sokup sokmadığının analiz edilmesi gibi noktalara değinmekte ve sorunların ancak bu şekilde çözülebileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca insan kaçakçılığı sırasında ölen/kurban olan insanlar düşünüldüğünde bir insan hakları ihlalinin de yaşandığı ve bu ihlalleri önlemekle görevli devletin de etik olarak görevlerini yerine getirmediği konusu da ele alınmaktadır (s.222).

“When are states hypermasculine?” adlı onikinci çalışma da ise Jennifer Heeg Maruska, uluslararası ilişkiler disiplininde kuramsal alanda yeni bir konuya dikkati çekmekte; devlet-güvenlik ilişkisi temelinde hiper maskülenliği analiz etmektedir (s.235). Amerikan dış politikasının 11 Eylül saldırılarından sonra o zamana kadar egemen maskülen nitelik sergileyen yapısının hiper maskülen bir niteliğe kavuştuğunu iddia etmekte, Irak savaşında sağlanan popüler destek ve 2004 seçimlerini George W. Bush’un yeniden kazanması gibi süreçlerinde bu hipermaskülenliğin göstergeleri olduğunu ileri sürmektedir (s.239–248). Maruska, kültürel ve politik yapılar içerisinde egemen maskülenlik kavramlarını ayrıntılarıyla analiz etmekte ve hipermaskülenliğin, bir toplumsal cinsiyetçi kapılıp yargı olarak maskülenliğin en üst aşaması olduğunu belirtmektedir.

Kitaptaki son çalışma, Heidi Hudson'un "*Peace building through a gender lens and the challenges of implementation in Rwanda and Côte d'Ivoire*" başlıklı makalesidir. Hudson, Ruanda ve Fildişi sahilleri örneğinde, barışın tesisi konusuna feminist yaklaşımlar temelinde farklı bir perspektiften bakmaya çalışmaktadır. Hudson, barışın tesisi süreçlerine toplumsal cinsiyetçi politikaların adapte edilmesinin, sadece kadınlara bu süreçte yer vererek sağlanamayacağını aynı zamanda çatışmanın vuku bulduğu kültürel bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Afrika'da yaşanan çeşitli çatışma örneklerini de değerlendiren Hudson, barışın kalıcı bir şekilde tesisinin ancak kadınların da bu süreçlerde yer almasıyla mümkün olacağını vurgulamaktadır. Kadınların bu sürece dâhil edilmesinin de uluslararası hukuki çerçevelerin yerel yapılara taşınması, yerel kadın hareketleri ile mutabakatın sağlanması, kültürel duyarlılıkların sürece yansıtılmasıyla ilişkili olduğunu ileri sürmektedir (s.257–264). Hudson ayrıca, çatışma sonrası güvenliğin birçok aktör arasındaki ilişki/işbirliğine ihtiyaç duyduğunu belirtmekte ve bu aktörleri, devletler, sosyal hareketler, bireyler (kadınlar) olarak sıralamaktadır. Tüm bu aktörlerin Afrika barışının kurulmasına çok çeşitli katkılarının olduğunu/olacağını da altını çizmektedir.

Sjoberg'in giriş kısmında da belirttiği gibi, uluslararası güvenlik çalışmalarında toplumsal cinsiyetin ihmal edilmesi/dışlanması o çalışmayı cinsiyet konularında yansıtmadığı gibi sorunsuz hale de getirmemektedir (s.5). Dolayısıyla kitap da, toplumsal cinsiyetin, uluslararası güvenlik alanında hem kuramsal alanda hem de uygulamada ikincil önemine (*subordination*) veya görmezden gelinmesine dikkat çekmektedir. Uluslararası güvenlik alanında toplumsal cinsiyetçi analizlerin değerini ve bu alandaki feminist araştırmaların genişletilmesinin önemini ortaya koyma amacı gütmektedir.